

KIRSAL KALKINMADA MEKAN ORGANİZASYONUNUN
ÖNEMİ: DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNDE OPTİMUM YERLEŞME BÜYÜK-
LÜKLERİ DAĞILIMININ MARKOV SÜREÇLERİ İLE ARAŞTIRILMASI

Şinasi AYDEMİR Murat ÖZYABA Cenap SANCAR
K.T.Ü. MİMARLIK BÖLÜMÜ - TRABZON

Planlı dönemde köye yönelik çalışmalara, kalkınma planları ile, belirli bir ağırlık verildiği görülmektedir. Planlarda belirlenen politikaların uygulamaları ise çeşitli bakanlıklarca köye hizmet götürülmesi şeklinde olabilmektedir.

Birinci V yıllık Kalkınma Planında kırsal alana dönük politikaların özünü yöntem araştırması, standartlaşmaya yönelme ile toplum kalkınması programları ile işbirliğine dayanan görüşler oluşturmaktadır. (1)

↓ İkinci V yıllık Kalkınma Planı ise, tarım ve Sanayi sektörleri ilişkisi üzerinde durarak kır ve kentin bir bütün olarak ele alınması gereği üzerinde durmaktadır. (2) İkinci V yıllık plan daha çok büyüme odaklarına ağırlık veren bir görüşü benimsemektedir.

Üçüncü V yıllık Kalkınma Planında kırsal yerleşme dokusunun niteliği, bu yörelere götürülen hizmetlerin kapsam ve sını gereksiz şekilde genişletmekte, maliyeti arttırmakta, hizmetten tüm kırsal nüfusun yararlanmasını sınırlamakta, sonuç olarak kamuca bu yörelere götürülen hizmetlerin etkenliği azalmaktadır görüşüne yer verilmekte (3) , köylünün kalkınmasının, köyün gelişmesinin ulusal kalkınma çerçevesinde düşünülmesi gereğini vurgulamaktadır.

Dördüncü V yıllık kalkınma planında ise yerleşmeler arası kademelenme ve buralardaki hizmet birimleri miktarı gibi konulara yer verilmektedir. Kırsal alanda hizmet görevi yüklenen yerleşmelerin hem nicelik hem de nitelik olarak yetersizliği, hizmet götürmede eşgüdümü güçleştirici ve yatırım olanaklarını sınırlayıcı bir olgu olarak değerlendirilmektedir. (4)

Beş ve altıncı V yıllık kalkınma planlarında ise kırsal politikalara hemen hiç yer verilmemektedir. Sadece kırsal nüfusun ülke nüfusuna oranının düşeceğine değinilmekle yetinilmektedir ve bu oran altıncı plan döneminde 0,40 lar civarında beklenmektedir. (5,6)

Görüldüğü gibi kalkınma planları aracılığı ile kırsal sorunlara farklı dönemlerde farklı yönlerden ağırlık verilmiştir. Kalkınma çabalarının , yerel-bölgesel ve merkezi yönetimlerce beklenen sonuçları vermesi uzun dönemli ulu-

sal mekansal politikaların varlığına yada bu türden politikaların oluşturulmasına sıkıca bağlıdır. Bu görüş, bugün izlenmekte olan küresel politikalarla sosyal devlet, refah yaklaşımlarıyla yeniden önem kazanmaktadır.

Kalkınmanın, dolayısıyla refah düzeyinin artışının kaynak maliyeti her zaman kolay üstesinden gelinecek düzeylerde değildir. Bu açıdan bakılınca Türkiye gibi daha uzun süre kırsal nüfus oranı 0.40'lar civarında seyredecek bir ülkede kırsal kalkınmanın kaynak maliyetinin boyutları kalkınma çalışmalarını zamana yayılan bir plan ve program içinde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu bildiride yukarıdaki görüşlerden hareketle, uzun dönemli perspektiflere göre, kırsal mekanda bir yeniden örgütlenmenin yöntemlerinin araştırması yöntemlerinden birisi olarak "Stochastic" süreçler kullanılarak yöntemin olasılı sonuçları irdelenerek kırsal alanda kademelemenin boyutları gösterilecektir.

I. DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNDE DEMOGRAFİK YAPI

Bilindiği gibi kalkınmanın temel ve genel özelliklerinden birisi nüfus büyüklüğü ve nüfusun yapısıdır. Dirik ve potansiyeli olan bir nüfus kendi yöresi için kaynak talep eden, kaynak tüketen ve tekrar kaynak yaratan çoğaltıcı etkiye sahiptir. Bu açıdan bakıldığında Tablo 1'de Doğu Karadeniz Bölgesi (DKB) illerinin kırsal nüfuslerinin ülke toplam nüfusu ve ülke kırsal nüfusu içindeki payları ve bunların yıllara göre değişimi verilmektedir. 1960 kırsal nüfusları temel alındığında Trabzon, Giresun, Samsun ve Ordu kırsal nüfuslarının son 30 yıl içinde büyük ölçüde azaldığı görülür. Diğer taraftan, kırsal nüfusları daha yavaş bir hızla azalan iller Rize, Amasya, Artvin şeklinde sıralanmaktadır. DKB illerinin ayrı ayrı kırsal nüfusundaki değişimine bakıldığında (bkz. Tablo 2), ülke kırsal nüfusu 1960-1970 arasında % 8.95, 1970-1980 arasında % 14.50 artarken 1980-1990 arasında % -1.41 artmıştır. Kırsal nüfusu sürekli azalan il ise Sinop olmuştur. Diğer illerde 1960-1970 arasında % 10'lar civarında olan düşüş 1980-1990 arasında Amasya ve Tokat'ta % 10, Trabzon'da % 14, diğer illerde % 20 olmuştur.

Görüldüğü gibi bölge illerindeki kırsal nüfus artışları Trabzon, Tokat, Samsun, Ordu, Giresun ve Amasya'da ülke kırsal nüfus artış hızından daha fazla olmuştur. Ancak, 1970-1980 ve 1980-1990 arasında bütün illerdeki kırsal nüfus artış hızı ülke nüfus artış hızının çok altında kalmıştır. Kırsal nüfusları hızla azalan iller sırasıyla Gümüşhane, Artvin, Giresun, Sinop ve Rize'dir.

Kırsal nüfusların köy nüfus büyüklük gruplarına göre dağılımları, ülke, bölge ve bunların her ilin ayrı ayrı karşılaştırmaları grafik olarak gösterildiğinde (yarı log. grafik), ülkede-bölgede ve illerin herbirinde benzer eğilimler izlemekte olduğu görülür. (bkz. Şekil 1)